

آموزش و پرورش مقاومتی

راهی به سوی استقلال همه‌جانبه و فرهنگ پایدار

نوشته احمد شریفان
کارشناس ارشد سنجش و اندازه‌گیری

کلیدواژه‌ها: استقلال، آموزش و پرورش مقاومتی، سرمایه ملی، تربیت منابع انسانی

اشاره

در شماره قبل، درباره مفهوم آموزش و پرورش مقاومتی، (یعنی آموزش و پرورش که خروجی آن شهروندانی هستند که به تولید علم و بومی کردن دانش موجود اقدام می‌کنند، و تولیدکننده علم، نوآور، مسئله‌گشا، کارآمد و آماده به‌عهده گرفتن مسئولیت‌های اجتماعی هستند) و نیز برخی راهبردهای دستیابی به آن، بحث کردیم. در این شماره به توضیح چند راهبرد می‌پردازیم: شفاف کردن رویکرد و مقاصد نظام آموزش و پرورش؛ بهره‌گیری از یافته‌های علوم تربیتی؛ برقراری هم‌سویی بین عناصر برنامه‌های درسی؛ برقراری تطابق و هماهنگی بین برنامه‌های درسی قصد شده، ادراک شده، و اجرا شده.

و تأثیر آموزش بر آن‌ها مشابه است، در این صورت باید بپذیریم که نظام‌های آموزشی و پرورشی بسیار متمرکز، تنها راه آموزش هستند. اما اگر نیازهای درسی دانش‌آموزان متفاوت باشد و مدارس نیز ملزم به برآورده ساختن این نیازها باشند، در این صورت کاربرد روش غیرمتمرکز چاره‌ساز و مناسب خواهد بود. با توجه به آنچه در برنامه درسی ملی به آن اشاره شده است (یعنی توجه به تفاوت‌ها، بند ۷-۳، از اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی، ص ۱۰ مبنی بر اینکه برنامه‌های درسی و تربیتی باید ضمن تأکید بر ویژگی‌های مشترک، به تفاوت‌های ناشی از محیط زندگی، جنسیتی و فردی دانش‌آموزان توجه کنند و از انعطاف لازم برخوردار باشند؛ مسئولیت و اختیارات مدیر مدرسه، بند ۷-۴، مربوط به رویکرد و جهت‌گیری کلی ص ۱۴؛ طراحی و تولید مواد و رسانه‌های یادگیری، بندهای ۳-۱۲ تا ۹-۱۲ مبنی بر توسعه چند تألیفی و... ص ۴۵) می‌توان چنین استنباط کرد که مطابق با برنامه درسی ملی، تمایل سیاست‌گذاران آموزشی و پرورشی،

تعیین شده ناکام مانده‌اند. از دیگر دلایل شکست یا ناکام ماندن طرح‌های مذکور، می‌توان از آماده نبودن ابزارهای اجرایی آن متناسب با شرایط موجود، نداشتن نیروی انسانی ماهر و توانمند (به‌ویژه معلمان و مدیران) در رابطه با درک چرایی تغییر و اجرای برنامه‌ها و نداشتن احاطه بر محتوای برنامه‌ها و مهارت‌های لازم برای به‌کارگیری آن در کلاس درس، نپذیرفتن محتوای برنامه از سوی خانواده‌ها و گروه‌های اجتماعی ذی‌ربط و اعتماد نداشتن آنان به موفقیت برنامه نام برد. بنابراین، جدی گرفتن آموزش عوامل انسانی در راستای هم‌سو کردن برداشت آنان از چیستی و چرایی برنامه‌های درسی ضرورت دارد و این امر باید در فرصت مناسب و به دور از شتاب‌زدگی و سرسری گرفتن انجام شود.

● **پرهیز از تمرکزگرایی صرف و تفویض اختیارات در جهت بهبود کیفیت آموزش و پرورش**

اگر از این دیدگاه به آموزش و پرورش نگاه کنیم که همه دانش‌آموزان یکسان‌اند

● **فراهم کردن شرایط اجرای برنامه‌های درسی**

یکی از لوازم اجرای موفقیت‌آمیز برنامه‌های درسی یا هرگونه نوآوری در آموزش و پرورش، ایجاد شرایط مناسب برای اجرای آن‌هاست. تاریخچه آموزش و پرورش در کشور ما نشان می‌دهد که بسیاری از برنامه‌های مفید (مانند دوره راهنمایی تحصیلی، سنجش آمادگی کودکان برای ورود به آموزش همگانی، دوره پیش‌دانشگاهی و دوره‌های ضمن خدمت) به دلیل فراهم نبودن شرایط لازم، به‌طور ناقص به اجرا درآمده‌اند و لذا در تحقق هدف‌های

تفویض برخی از وظایف، مسئولیت‌ها و اختیارات است. اگرچه این امر در یک دهه اخیر به‌طور غیررسمی و تجربی در زمینه چندتالیفی کتاب‌های درسی به اجرا درآمده است، ولی هنوز تصمیم قطعی در این زمینه گرفته نشده است، زیرا سیاست چندتالیفی مسائل خاصی را در پی دارد که تصمیم‌گیری را دشوار می‌کند. با این حال، تفویض اختیارات و واگذاری مسئولیت می‌تواند در شایسته‌سازی و ایجاد توان و قابلیت در افراد نقش مهمی داشته باشد.

البته این امر زمانی اتفاق می‌افتد که با آموزش همراه باشد، زیرا با آموزش افراد می‌توان قابلیت لازم برای واگذاری اختیارات را در آن‌ها ایجاد کرد. در ضمن ناگفته نماند، واگذاری مسئولیت و اختیارات، اگر با انتقال قدرت و بودجه مناسب و کافی همراه نباشد، نه تنها ناموفق خواهد بود، بلکه مدارس و مسئولان را به تمرکززدایی بدگمان خواهد کرد (رابسون و ماتیسوز، ۱۹۹۴). بنابراین، اگرچه تفویض مسئولیت و اختیارات، مشروط بر سنجیده‌بودن، می‌تواند در بهبود کیفیت آموزشی و پرورشی مؤثر واقع شود، اما هانسون (۱۹۹۵) معتقد است، تمرکززدایی به تدریج صورت می‌گیرد و به یکباره خلق نمی‌شود، بلکه باید فرهنگ سازمانی دگرگون شود، نقش‌های جدید فراگرفته شوند، شیوه‌های رهبری تغییر کنند، الگوهای برقراری رابطه معکوس شوند، مراحل برنامه‌ریزی بازبینی شوند و سیاست‌ها و برنامه‌های منطقه‌ای تدوین شوند. در این صورت است که می‌توان بهبود کیفیت آموزشی و پرورشی را انتظار داشت.

به‌کارگیری بهره‌وری در آموزش و پرورش

همان‌طور که می‌دانیم، بهره‌وری محصول تعامل دو عامل یا شاخص، یکی اثربخشی و دیگری کارایی، است. اثربخشی به معنای انجام کار به شیوه درست و مطابق با اهداف از قبل تعیین شده است. از سوی دیگر، کارایی نیز انجام کار به شیوه درست و منظم، با کمترین اتلاف، معنا می‌دهد (علاقه‌بند، ۱۳۷۵).

گرفت استقلال همه جانبه کشور و توسعه فرهنگ پایدار در گرو آموزش و پرورشی پویا و سازنده است که بتواند نیازهای آتی جامعه را تأمین کند. یعنی آموزش و پرورش که حاصل آن به تربیت افرادی تولیدکننده علم، نوآور، مسئله‌گشا، کارآمد و پذیرنده مسئولیت‌های اجتماعی منجر شود. به این منظور، در مقاله‌های بعدی راهکارهایی عملی ارائه می‌شود تا معلمان ارجمند بتوانند راهبردهای مورد بحث در این مقاله را در کلاس درس اجرا کنند.

امروزه همه نظام‌های آموزشی و پرورشی به دنبال افزایش بهره‌وری به واسطه تعامل دو شاخص مذکور، یعنی اثربخشی و کارایی، هستند. نظام آموزش و پرورش کشور ما نیز علاقه‌مند پی‌گیری آن است. به‌ویژه، در شرایط فعلی که تحولات بنیادی در آموزش و پرورش کشور ما بر پایه برنامه درسی ملی در ابتدای راه است، کسب هرچه بیشتر بهره‌وری در تمامی ابعاد و عناصر نظام آموزش و پرورش ضرورت دارد. با توجه به آنچه در این مقاله مورد بحث قرار گرفت، می‌توان نتیجه

* منابع

۱. علاق‌بند، علی (۱۳۷۵). اصول مدیریت آموزشی. آگاه، تهران.
۲. وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. وزارت آموزش و پرورش، تهران.
۳. رابسون، م و ماتیسوز، ر (۱۳۷۸). کیفیت در آموزش و پرورش. ترجمه عربعلی رضایی. دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت آموزش و پرورش، تهران.
۴. مهرمحمدی، محمود (۱۳۷۶). برنامه درسی و آموزش: حوزه‌های علمی مستقل یا...؟ فصل‌نامه پژوهش‌های تربیتی. شماره‌های ۳ و ۴.
۵. کردان، علی محمد (۱۳۸۱). نوسازی و نوآوری در آموزش و پرورش، امکانات و شرایط آن. فصل‌نامه نوآوری‌های آموزشی. سال اول، شماره ۱، شماره مسلسل ۱.
۶. مهدیان، محمدجعفر (۱۳۸۴). راهبردهای بهره‌وری در گروه‌های آموزشی. مجله رشد تکنولوژی آموزشی. دوره بیست‌ویکم، شماره ۱، شماره مسلسل ۱۶۸.
۷. سخنرانی وزیر محترم آموزش و پرورش، دکتر علی اصغر فانی، در اجلاس مجمع نمایندگان اتحادیه انجمن‌های علمی، آموزشی معلمان ریاضی کشور در مرکز آموزش نیروی انسانی پیامبر اعظم (ص) در سال ۱۳۹۲.
۸. شریفان، احمد (۱۳۸۲). بررسی تطبیقی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در هشت کشور جهان و ارائه الگوی مناسب برای آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. گزارش پژوهشی چاپ‌نشده. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران.
۹. شریفان، احمد (۱۳۸۷). ارزشیابی هم‌سنجی بین دیدگاه و عناصر برنامه درسی رشته مدیریت خانواده. گزارش پژوهشی چاپ‌نشده. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران.
۱۰. شریفان، احمد (۱۳۹۰). ارزشیابی برنامه درسی اجرا و کسب‌شده رشته مدیریت خانواده. گزارش پژوهشی چاپ‌نشده. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران.
۱۱. شریفان، احمد (۱۳۸۹). ارزشیابی برنامه درسی تاریخ‌شناسی دوره پیش‌دانشگاهی رشته ادبیات و علوم انسانی. گزارش پژوهشی چاپ‌نشده. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران.